

УДК 37. 034: 373. 5: 377

МОДЕЛЬ ПАТРІОТИЧНОГО ВИХОВАННЯ СТУДЕНТІВ В ОСВІТНЬО-ВИХОВНОМУ СЕРЕДОВИЩІ ПЕДАГОГІЧНОГО УНІВЕРСИТЕТУ

О.П. Жаровська

У статті розглядається модель патріотичного виховання студентів в освітньо-виховному середовищі педагогічного університету з урахуванням вікових особливостей та специфіки професійної підготовки студентів вишу у межах цілісного педагогічного процесу. Виокремлено цільовий, методологічний, суб'єкт-об'єктний, змістовий, операційно-технологічний компоненти структури моделі патріотичного виховання. З'ясовано цілі патріотичного виховання в умовах освітньо-виховного середовища педагогічного університету; визначено рівні та мету патріотичного виховання студентів.

Ключові слова: патріотичне виховання, модель, педагогічний процес, освітньо-виховне середовище.

THE MODEL OF PATRIOTIC UPBRINGING OF STUDENTS IN THE EDUCATIVE ENVIRONMENT OF PEDAGOGICAL UNIVERSITY

O.P. Zharovska

Summary. A model of a patriotic education of students in the educational environment of the Pedagogical University is observed where the age peculiarities and specifics of professional training of students in the framework of a holistic educational process are taken into account in the article. The purpose-oriented, methodological, content, operations and technological components of the model of Patriotic education are selected. The purpose of Patriotic education in the conditions of the educational environment of pedagogical University is clarified, the levels and purpose of Patriotic education of students are determined in the article.

Keywords: Patriotic education, model, pedagogical process, educational environment.

Постановка проблеми. Молоде покоління України увійшло в нові соціальні умови. Молодь відкинула попередні цінності суспільного ладу, з'явився новий соціальний тип особистості. За таких умов важливо поновити, переосмислити систему патріотичного виховання, сформулювати завдання, які б сприяли підвищенню ефективності його форм та методів. Сьогодні поняття «патріотизм» трактують по-різному, іноді воно є центром критики. На жаль, девальвації піддано не лише само поняття патріотизму як почуття відданості, любові до Батьківщини, але зруйнована і поки що не відновлена система патріотичного виховання молодого покоління. Вочевидь певний духовно-моральний вакуум при цілковитому послабленні військової сили країни. На жаль, не можна відроджувати державу не відродивши патріотичного почуття народу, його національної гідності, віри в майбутнє.

Проблема цілеспрямованого патріотичного виховання населення України, особливо молоді, стає сьогодні особливо актуальною.

Патріотичне виховання – важлива складова системи виховання особистості, в основі якої – ставлення особистості до оточуючого середовища та до самої себе. Наслідкування особистістю патріотичних традицій свого народу забезпечить їй повноцінне суспільне життя. Особливо це стосується майбутніх педагогів. Патріотичне виховання має здійснюватись на основі духовного розвитку, відродження моральних цінностей та ідеалів.

Мета статті полягає у визначенні та сутності моделі організації патріотичного виховання майбутніх учителів в умовах освітньо-виховного середовища педагогічного університету.

Виклад основного матеріалу. Модель організації патріотичного виховання майбутніх учителів в умовах освітньо-виховного середовища педагогічного університету у нашому дослідженні містить компоненти з урахуванням вікових особливостей та специфіки професійної підготовки студентів вишу у

межах цілісного педагогічного процесу: цільовий (мета, завдання), методологічний блок (підходи), суб'єкт-об'єктний блок (принципи та функції патріотичного виховання студентів), змістовий, операційно-технологічний (педагогічні умови ефективності патріотичного виховання й методика реалізації педагогічних умов) та критеріально-оцінний (результативний) блок.

Цільовий компонент структури моделі патріотичного виховання студентів є системоутворювальним та визначає функціонування всіх інших компонентів моделі. Цілі виховання завжди носять конкретно-історичний характер. Вони специфічні як для конкретної епохи з її соціальними, економічними і політичними процесами, так і для конкретних соціальних систем, інститутів і установ. Саме це призводить до неможливості створення одноманітного вичерпного формулювання мети виховання в змістовому плані.

Розглянемо три рівні цілей патріотичного виховання студентів:

Стратегічна мета визначає ідеальний результат виховання – (модель необхідного), для досягнення якого необхідно вибудувати зміст виховання максимально можливої в реальних умовах практичної діяльності педагога з патріотичного виховання студентів.

Тактична мета направляє суб'єктів патріотичного виховання студентів на безперервне і поетапне вирішення завдань патріотичного виховання з урахуванням динаміки змін об'єкта.

3. Оперативна мета, передбачає щоденну (щогодинну і щохвилинну) дію і взаємодію за рішенням педагогічних завдань (ситуацій), пов'язаних з патріотичним вихованням студентів.

Мета патріотичного виховання – розвиток у суспільстві високої соціальної активності, цивільної відповідальності, духовності, становлення громадян з позитивними цінностями і якостями, здатних проявити їх у творчому процесі на користь Вітчизни, зміцнення держави, забезпечення її життєво-важливих інтересів та стійкого розвитку.

В рамках нашого дослідження *мета патріотичного виховання студентів* представлена як така, що діагностується, тобто, описана через результат.

Методологічний блок розробленої моделі патріотичного виховання студентів в умовах освітньо-виховного середовища педагогічного університету складають наступні підходи: гносеологічний, аксіологічний, герменевтичний, *системний підхід, діяльнісний, антропологічний, культурологічний та інші підходи*.

Гносеологічний підхід – розглядає всі явища і події з точки зору теорії пізнання. Даний підхід надає для нашого дослідження сукупність методологічного інструментарію, що розкриває особливості пізнання людиною об'єктивної реальності, норми даного феномену і відхилення від неї.

Аксіологічний підхід дозволяє вирішувати як загальні завдання гуманізації суспільства, так і завдання вивчення явища з точки зору задоволення ціннісних потреб людей в ситуації оцінки, подій, що змінюються, постановки завдань, пошуку та ухвалення рішень і їх реалізації.

Цінним для нашого дослідження є те, що дослідники виділяють три форми існування цінностей: 1) цінності, які виступають як суспільний ідеал, як вироблені суспільною свідомістю та існуючі в ній абстрактні уявлення про атрибути належного в різних сферах суспільного життя; 2) цінності, які з'являються у вигляді творів матеріальної і духовної культури або людських вчинків, які є втіленням конкретних суспільних ідеалів (естетичних, політичних, етичних, правових та ін.); 3) соціальні цінності, які, заломлюючись через призму індивідуальної життєдіяльності, входять до психологічної структури особистості у формі цінностей, які є одними з джерел мотивації поведінки. Поза людиною поняття цінності існувати не може, оскільки воно являє собою особливий різновид значимих для людини предметів і явищ [1].

В контексті нашого дослідження ми розглядаємо як основоположні – цінності першої групи, які виступають як суспільний ідеал, як вироблені суспільною свідомістю і абстрактні уявлення, що містяться в ньому, про атрибути належного в різних сферах суспільного життя (цінність патріотизму).

Герменевтичний є універсальним філософським підходом, що визначає загальні принципи пізнання і трактування явищ навколишньої дійсності, введення нових понять в науці взагалі і в педагогіці зокрема. Герменевтика (від грецького «роз'яснення») розглядається як 1) мистецтво розуміння і осягнення сенсів і значень; 2) теорія і загальні правила інтерпретації текстів; 3) філософське вчення про онтологію (пізнання), розуміння і епістемології [5, с. 99].

Концептуальними в межах нашого дослідження визначено такі положення підходу герменевтики: 1) розуміння цілого через розуміння його окремих частин, також розуміння частин уже через уявлення про сенс цілого; 2) уявлення про текст, у тому числі стаття, спогади, листи як фрагменти цілісного душевного життя деякої особи і розуміння «частини» і «цілого» також взаємно опосередковані (що диктує нам необхідність брати до уваги світогляд, масштаб особи вчителя, його суб'єктну позицію); 3) розуміння тексту як прояву життя творчого індивіда можливо за умови розуміння духовного світу відповідної епохи, що, у свою чергу, передбачає розуміння залишених цією епохою проявів життя, наприклад, політики в області освіти; потреб держави, особистості, суспільства.

Герменевтичний підхід дозволив нам визначитися із значеннями ряду понять, пов'язаних з патріотичним вихованням студентів: «патріотизм», «патріот», «патріотичне виховання», «патріотична вихованість» і т. ін.

Системний підхід розглядається як методологія спеціального наукового пізнання і соціальної практики, в основі якої лежить дослідження об'єктів як систем. Методологічні особливості системного підходу визначаються тим, що він орієнтує дослідників на розкриття цілісності об'єкту, багатогранних типів зв'язків складного об'єкту і зведення їх в єдину теоретичну картину.

Системний підхід визначає також сукупність пізнавальних принципів, які орієнтують конкретні напрями дослідження, що дозволяють ставити і вирішувати нові завдання і визначати нові предмети вивчення. В основі використання вказаного підходу в педагогічних дослідженнях лежить вивчення внутрішніх і зовнішніх системних властивостей і зв'язків педагогічних об'єктів, які обумовлюють їх цілісність. З точки зору Ю.П. Сокольникова, даний підхід визначає спрямованість діяльності педагогів на забезпечення оптимального функціонування тих систем, в які включені студенти, в цьому випадку діяльність педагога розуміється як «здійснення ним функцій, що об'єктивно покладаються на нього системою виховання, його місцем у ній, і покликана забезпечити організацію виховної системи і управління її функціонуванням з метою здобуття необхідних педагогічних результатів» [4, с. 55].

З системним підходом тісно пов'язаний *цілісний підхід*, який широко використовується при розробці теорії виховання і навчання. Запропоноване розуміння цілісного підходу до виховання передбачає таку організацію життєдіяльності студента, при якій з урахуванням можливостей освітньої установи, суспільства, індивідуальних особливостей і відмінностей студентів розвиваються всі сторони особистості та її здатності.

Антропологічний підхід, обґрунтований К.Д. Ушинським, базується на системному використанні даних усіх наук про людину як предмет виховання і передбачає облік вікових особливостей вихованців в освітньому процесі. Орієнтує педагога на вирішення протиріч, характерних для певної вікової групи, і на формування провідних новоутворень; облік сензитивних періодів у вченні і вихованні; організацію педагогічного процесу на діагностичній основі.

Етнопедагогічний підхід відображає єдність загальнолюдського, інтернаціонального, національного і індивідуального. Національна культура додає специфічних характеристик зовнішньому соціокультурному середовищу, в якому функціонують різні освітні установи. Реалізація даного підходу дозволяє не лише максимально використовувати її виховні можливості, але і формувати це середовище [3].

Діалогічний підхід передбачає побудову процесу на принципах пріоритету суб'єкт-суб'єктних стосунків. Педагог як суб'єкт виховання здійснює виховний вплив відносно об'єкта і вибудовує об'єкт-суб'єктні стосунки. Такий характер взаємодії відповідає філософському уявленню про структуру діяльності взагалі і педагогічної діяльності зокрема.

Виходячи з того, що виховання є конкретно-історичним та соціальним явищем, воно визначається соціальним замовленням суспільства та формує й враховує вимоги суспільства до молодого покоління. Це замовлення знаходить своє відображення у нормативно-правових документах держави, програмах та різноманітних планах.

Суб'єктно-об'єктний компонент (принципи, функції патріотичного виховання студентів). Концептуальні основи патріотичного виховання майбутніх вчителів передбачають визначення, на основі поданих вище методологічних підходів, *принципи* цього процесу. До них відносимо наступні, які були нами адаптовані відповідно до вимог освітньо-виховного середовища педагогічного університету:

1. *Служіння Вітчизні.* Є інтеграційним принципом патріотичного виховання. В сучасних умовах вимоги принципу поширюються на сферу виховання патріотизму як в ракурсі творчої діяльності, так і захисту Батьківщини.

2. *Історична і соціальна пам'ять.* Вимога принципу здійснювати зв'язок часів – минулого, сьогодення і майбутнього, є механізмом закріплення, акумуляції, збереження і відтворення (відновлення, відтворення, моделювання) соціального досвіду і виконує функцію збереження духовно-етичного і культурно-історичної спадщини народу і відтворює цю спадщину в реконструйованих формах змісту патріотичного виховання.

3. *Спадкоємність духовного досвіду поколінь.* Даний принцип передбачає використання у вихованні вкорінену в глибинах народного життя систему базових цінностей, які впродовж тисячоліть формували різні покоління, створюючи обличчя народу і нації, обумовлюючи абсолютно певний тип особистості; відображає єдність і різноманіття соціального і народного компонентів у патріотичному вихованні; орієнтує на збереження загальних меж багатовікової побутової культури виховання, етнокультурні, духовні, героїчні та творчі традиції, загальні фактори виховання, притаманні різним народам.

4. *Соціокультурна і національна ідентифікація,* яка визначає дію механізмів отождення суб'єкта з соціальним світом, що сприймається як світ Батьківщини, батьківського дому, спорідненості. Саме цим

визначається сенс пошуку ідентифікаційного коду української культури, адекватної викликам сучасності.

5. *Гордість і великодушність в осмисленні соціокультурної реальності історичного минулого*, що вимагає певного ставлення до перебігу вітчизняної історії і окремих історичних подій як даних розглядати їх в контексті необхідності та виправданості наступним ходом історичного процесу.

Сакральність символів і смислів Вітчизни, яка визначає емоційно-ціннісну домінанту втілення відчуття гордості і прихильності пам'яті предків у справу творення і захисту Батьківщини.

Соборність у вихованні духовних основ патріотизму. Результати наукових узагальнень соціокультурних, релігійних і філософських особливостей українського менталітету дозволяють зробити висновок, що одним з принципів ідентифікації духовного життя російського соціуму являється соборність, яка володіє колективістськими, об'єднуючими початками соціокультурної інтеграції. У патріотичному вихованні даний принцип направлений на формування духовності, гармонійних основ у стосунках особи, колективу, суспільства і держави, основ відтворення традицій народної єдності, благоговіння перед предками, гуманізму, толерантності, милосердя, колективізму.

Опора на культурні, історичні, бойові і трудові традиції, які виступають універсальною формою збереження і трансляції соціокультурного досвіду, забезпечуючи при цьому стійку соціокультурну спадкоємність в реаліях повсякденності.

Імплікації традицій і інновацій в патріотичному вихованні. Даний принцип ґрунтується на уявленні про патріотизм як феномен, що володіє властивістю інверсії в просторі «минуле-сьогодення- майбутнє» [2].

У процесі моделювання *функцій патріотичного виховання* нами були модифіковані функціональні компоненти професійно-педагогічної діяльності стосовно до завдань патріотичного виховання майбутніх вчителів. На основі аналізу психолого-педагогічних досліджень (В.Гінецинський, Н.Кузьміна, А.Маркова, І.Липський та ін.) виділяємо певний перелік функцій, які вважаємо необхідними й достатніми: 1) орієнтовна функція, 2) мотиваційно-мобілізаційна функція, 3) інформаційно-гностична функція, 4) організаційна функція, 5) перетворювальна функція, 6) координувальна функція, 7) контрольна функція, 8) прогностична функція, 9) корекційна функція.

Реалізація *орієнтовної функції* патріотичного виховання студентів пов'язана з характерним для всіх періодів історії суспільства соціальним замовленням суспільства на ідеальний тип особистості.

Мотиваційно-мобілізаційна функція включає уміння збуджувати інтерес, увагу, спонукати до активності, переводити знання в практичні дії, оцінювати діяльність, вчинки, закріплювати знання і уміння студентів відповідно до віку й іншими особливостями і пов'язана з механізмом саморозвитку особи студента і педагога в освітньому процесі.

Реалізація *інформаційно-гностичної функції* патріотичного виховання студентів включає вміння педагога користуватися мовним багатством, точно, коротко, логічно викладати матеріал та добиватися розуміння сутності явищ; користуватися різними методами викладу, активізувати студентів у процесі засвоєння матеріалу патріотичного змісту.

Організаційна функція патріотичного виховання студентів передбачає створення умов для включення всіх суб'єктів і об'єктів діяльності у процес досягнення поставлених цілей патріотичного виховання студентів. При цьому провідну роль грають оптимально підібрані методи, технології, прийоми і засоби, сприяючі розвитку особи, як студента, так і педагога.

Перетворююча функція патріотичного виховання студентів вимагає від педагога прояву творчого підходу до організації освітнього процесу, включення об'єктів патріотичного виховання в направлену і ціннісно-орієнтовану патріотичну діяльність, а також взаємодії суб'єктів і об'єктів патріотичного виховання в соціально-трансформаційній діяльності на благо своєї країни.

Координуюча функція спрямована на об'єднання і узгодження вмісту і спрямованості педагогічних дій на об'єкт патріотичного виховання студентів, здійснюваних в системі суспільного і родинного виховання. Вона передбачає уміння суб'єктів патріотичного виховання студентів встановлювати контакти з батьками і колегами, соціальними партнерами, брати участь у педагогічній освіті батьків, розкривати їм призначення, зміст, методи патріотичного виховання студентів, спонукати батьків до активної участі в спільній патріотично-орієнтованій діяльності.

Контролююча функція патріотичного виховання студентів пов'язана з відстеженням соціального замовлення на формування особистості – патріота своєї Батьківщини на заняттях, у процесі позааудиторної роботи та виховної роботи та розподілом відповідальності між усіма суб'єктами патріотичного виховання студентів. В умовах реалізації нових стандартів вищої педагогічної освіти, визначені вимоги до особистих результатів освіти, які не підлягають персоналізованій оцінці зовнішніх по відношенню до вишу закладів.

Прогностична функція патріотичного виховання студентів дуже важлива, оскільки служить цілям передбачення «зони найближчого розвитку» студентів і виховної системи освітньої установи. Викладач, наставник студентської академгрупи як основні суб'єкти патріотичного виховання школярів постійно

екстраполюють отримані в ході контролю дані на поведінку студентів в різних природних і спеціально створених виховних ситуаціях ціннісного і етичного вибору в майбутньому, тобто займаються прогнозуванням. На основі даних спостереження і спеціальних методик стає можливим здійснити прогноз стану й динаміки розвитку патріотичної вихованості студентів.

Корекційна функція патріотичного виховання студентів дозволяє змінювати негативні моменти цілісного педагогічного процесу, впливати на динаміку зростання рівня патріотичної вихованості студентів і підвищення якісних характеристик патріотичного виховання: вмісту, педагогічних умов, характеру і стилю взаємодії суб'єктів і об'єктів патріотичного виховання студентів.

Змістовий компонент є найважливішим у моделі патріотичного виховання студентів. Філософська категорія «зміст» означає визначаючий бік цілого, сукупність його частин. Зміст розглядається у єдності та протилежності з формою як засобом існування й виявлення змісту. В основу визначення змісту процесу виховання дослідниками покладені наступні ідеї: ідея реалізму мети виховання; ідея спільної діяльності педагогів і студентів як пошук етичних зразків духовної культури, культурної діяльності і вироблення власних цінностей, норм і законів життя; ідея самовизначення, яка сприяє формуванню цілісності особи, тобто людини з твердими переконаннями, демократичними поглядами і життєвою позицією; ідея особистої спрямованості виховання, ідея колективістської спрямованості. Таким чином, зміст патріотичного виховання складають наукові факти, поняття, ідеали, йде формування патріотичних почуттів, виховання вольових та моральних якостей; а також здібності, навички, вміння, звички поведінки, що забезпечують реалізацію патріотичних ідей та почуттів у практичній діяльності. Тобто, предметом формування є патріотичні почуття, свідомість, відношення, оцінки, поведінка студента.

Результативний компонент моделі патріотичного виховання. Патріотична вихованість – це актуальний рівень розвитку внутрішньої культури студента, обумовлений засвоєнням ним досвіду пізнавальної діяльності, емоційно-ціннісних відносин і дієво-практичного досвіду, що виявляється в здатності і готовності реалізуватися як особистість та індивідуальність у служінні Вітчизні: засвоєння студентом досвіду пізнавальної діяльності передбачає сформованість патріотичних знань і уявлень; засвоєння студентом досвіду емоційно-ціннісних стосунків означає сформованість патріотичних почуттів, цінностей, переконань; засвоєння студентом дієво-практичного досвіду виявляється в реалізації патріотичних знань і уявлень, цінностей і переконань у патріотичній поведінці і діяльності.

Висновки. Отже, патріотична вихованість розглядається нами як результат засвоєння студентом досвіду пізнавальної діяльності, емоційно-цінних відносин та дієво-практичного досвіду, які виявляються у здатності та готовності реалізуватися як особистість та індивідуальність у діяльності на благо Батьківщини.

Література

1. <http://dic.academic.i\dic.nsf/enc-philosophy>
2. <http://o-patriotizme.narod.ru/Virschikov4-vocpamolod.htm>
3. Слостенин В, Исаев И., Шиянов Е. Педагогика. / В. Слостенин, И. Исаев, Е. Шиянов. Электронный ресурс. [Режим доступа] <http://krotov.info/lib-sek/slso/71-slas0.html>.
4. Сокольников Ю. П. Системный подход в исследовании воспитания / Ю.П. Сокольников . – Москва ; Прометей, 1993. – С 55.
5. Философский энциклопедический словарь [Текст] / [ред.-сост. : Е.Ф. Губский, Г.В. Кораблева. В.А. Лутченко]. – М. : Инфра-М, 1997. – 576 с. – (Б-ка словарей Инфра-М). – С.99.